

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Матохнюк Людмили Олександрівни

«Психологія інформаційної компетентності особистості

(генеза онтологічного розвитку)»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук

за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Дисертаційну роботу Матохнюк Людмили Олександрівни присвячено вельми актуальному питанню інформаційної компетентності особистості. З огляду на загальне зростання темпу життя, підвищення вимог до знань та достовірної інформації, що зачіпає все ширше коло різноманітних компетентностей, проблема інформаційної компетентності набуває своєчасності як у теоретичній, так і у прикладній площині. На сьогоднішній день інформація і знання стають все більш важливим фактором, рушійною силою економічного розвитку й процвітання суспільства, є головним продуктом виробництва інформаційного суспільства, а його характерними теоретичними рисами є: зростання кількості людей, зайнятих інформаційними технологіями, комунікаціями і виробництвом інформаційних продуктів і послуг.

У вступі актуальність досліджуваної проблеми, її теоретичні засади одержали в дисертації належне обґрунтування, аргументацію і конкретизацію, предмет дослідження, мета і завдання відображають логіку теоретичної та емпіричної частин роботи.

У першому розділі «Теоретико-методологічний аналіз генези інформаційної компетентності особистості» здійснено теоретико-методологічну рефлексію науково-літературних джерел, що характеризують основні ознаки та особливості інформаційного суспільства; визначено дефініцію поняття «інформаційна компетентність особистості» у системі наукових суджень;

здійснено аналіз психологічних підходів і напрямків дослідження інформаційної компетентності особистості; виокремлено коло теоретико-психологічних проблем, які виникають у людей під час використання інформаційно-комунікаційних технологій в інформаційному суспільстві.

У другому розділі «Концептуальна модель інформаційної компетентності особистості» визначено показники, компоненти та рівні інформаційної компетентності особистості, а також здійснено аналіз функцій та розроблено структурно-функціональну модель інформаційної компетентності особистості.

У третьому розділі «Емпіричне дослідження інформаційної компетентності особистості» здійснено аналіз інформаційної компетентності представників з різних регіонів України, з'ясовано сформованість показників інформаційної компетентності особистості, зокрема професійно важливих рис освітян. На основі теоретичного аналізу феномену інформаційної компетентності особистості, уявлень про її компонентний склад та даних попередніх емпіричних досліджень (контент-аналіз веб-документів) здобувачкою уточнено склад та зміст показників інформаційної компетентності особистості.

У четвертому розділі «Технології розвитку інформаційної компетентності особистості» здійснено аналіз особливостей інформатизації освітнього процесу в країнах Євросоюзу, досліджено засоби розвитку інформаційної компетентності в освітньому просторі України та вимоги до використання інформаційно-комунікаційних технологій з урахуванням індивідуальних особливостей особистості. На основі аналізу особливостей інформатизації освітнього процесу в країнах Євросоюзу здобувачкою обґрунтовано вибір засобів розвитку інформаційної компетентності особистості в освітньому просторі України.

У п'ятому розділі «Програма та безпечні умови розвитку інформаційної компетентності особистості» представлено програму розвитку інформаційної

компетентності особистості та технології впливу інформаційно-комунікаційних технологій на її життєдіяльність.

Доведено, що розвитком інформаційної компетентності є реконструкція потреб, яка визначає: усвідомлення мотивів, спрямованість мотивації на досягнення успіху; трансформацію смисложиттєвих та ціннісних орієнтацій; розширення інтернального локусу-контролю; активне прагнення до позитивної результативності самореалізації; активну життєву позицію, відстоювання своїх поглядів, відповідальність за свої вчинки; здатність і можливість контактувати з іншими людьми; усвідомлення себе носієм позитивних, соціально бажаних характеристик, у певному сенсі задоволення собою (самоповага); спрямованість на задоволення процесом діяльності та саморозвитком.

З теми дисертації авторкою опубліковано 58 наукових праць, із яких 2 одноосібні монографії; 22 статті – у фахових наукових виданнях України; 8 статей у міжнародних наукових виданнях інших держав та виданнях, що включені до наукометричних баз даних; 1 авторське свідоцтво; 24 статті – в інших наукових виданнях; 1 навчальний посібник. Аналіз їх змісту дає підстави зробити висновок про те, що в опублікованих працях авторки знайшла відображення загальнометодологічна та практична концепція дослідження.

Дисертаційна робота й автореферат оформлені відповідно до чинних нормативних вимог. За своїм змістом, логікою побудови та оформленням дисертація Матохнюк Людмили Олександрівни відповідає кваліфікаційним вимогам, які висуваються до докторських дисертацій за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Загалом позитивно оцінюючи рецензовану дисертаційну роботу Матохнюк Людмили Олександрівни, вважаємо за доцільне висловити низку суттєвих зауважень та побажань:

1. Визначення інформаційної компетентності як “спрямованості особистості на забезпечення ефективності життєдіяльності в

інформаційному суспільстві” (с. 94) є надзвичайно широким, та, фактично, включає в себе майже все життя сучасної людини. Загалом, інформаційну компетентність розуміють все ж як систему навичок, яка дозволяє усвідомити важливість інформації у конкретній ситуації, шукати, засвоювати та оцінювати її, вирішувати задачі через звернення до інформації. Такі навички можна ефективно формувати та діагностувати.

2. Зайвим видається апеляція до онтології, що можна знайти ще у назві роботи. Історично онтологія є фундаментальною дисципліною філософії, вченням про буття, все, що існує. Наука про інформацію та логіка також послуговуються поняттям онтології, розуміючи під цим усезагальну формалізацію певної сфери знання. Проте, поняття онтології навряд чи додає якийсь цінний зміст до об'єкта та предмета дисертаційної роботи, тим більше враховуючи той факт, що поняття “онтологічного розвитку” видається спекулятивним та, по суті, пустим. Якщо воно використовується з метою підкреслити динамічний процес трансформації інформаційно-комунікаційних технологій, у цьому можна відшукати певний сенс (що не означає, однак, що використання зайвих термінів всупереч “лезові Оккама” є оптимальною стратегією).
3. Об'єкт дисертаційного дослідження формулюється як “інформаційна компетентність як психологічний феномен особистості”, що є дещо некоректним. Поняття феномену має власну історію та специфічне значення, тісно пов'язане з феноменологічним методом у філософії та психології. Цей метод передбачає аналіз переживання, певного “чистого”, не обтяженого інтерпретаціями досвіду, що жодним чином не пов'язане з методологією, яка застосовується у дисертації, не кажучи вже про те, що у особи не може бути “досвіду” інформаційної компетентності, як існує, зокрема, досвід страху, болю, насолоди, кольору, образи та інших феноменів. Інформаційна компетентність

вочевидь є не досвідом, а теоретичним конструктом. Відтак, найбільш вдалим та необтяженим зайвими смислами формулюванням предмету було би “інформаційна компетентність особистості”.

4. Інформаційна компетентність у дисертаційному дослідженні вивчається через метод тестування, тобто самозвіт. Проте, він є все-таки допоміжним, оскільки найбільш релевантним варто визнати метод дослідження через аналіз способів вирішення випробуваними практичних задач, аналіз способів пошуку та обробки ними інформації, навичок фактчекінгу та фільтрації різноманітних фейків та ненадійних джерел інформації в інтернеті тощо.
5. Список використаних джерел містить 349 найменувань, з них 25 іноземними мовами, причому багато з них є класичними, деякі наявні у перекладах – наприклад, книга Е. Еріксона “Дитинство та суспільство”. Окрім цього, дисертантка послуговується переважно методологією радянської та пострадянської психології, яка розроблялася або до появи та масового розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій, або без жодного зв'язку з ними. Іноземні автори також є часто класичними, а не сучасними, їхні ідеї часто є застарілими. Наприклад, при усій повазі до А. Маслоу його уявлення про мотивацію мають виключно історичне, а не актуальне значення, однак є однією із складових методології дисертаційного дослідження. Сама специфіка теми дисертації, втім, передбачає зворотній баланс джерел у бік іноземних, переважно англомовних праць останніх років, оскільки дослідження інтернету та у інтернеті розвиваються надзвичайно швидко, і дані, отримані навіть кілька років тому, на сьогодні можуть швидко виявитися нерелевантними та навіть оманливими.
6. Розділ 5.2. “Рекомендації щодо безпечного використання інформаційних технологій”, поряд з матеріалами, що відповідають тематиці розділу та загалом дисертації, містять чимало нерелевантних,

спекулятивних та навіть хибних свідчень. Зокрема, поради щодо збереження фізичного здоров'я та встановлення правильного крісла задля сидіння за комп'ютером не стосуються і дисертаційного дослідження, і психології як науки загалом. Рекомендація робити вправи для очей, окрім того, що все-таки має озвучуватися фахівцями-офтальмологами, а не психологами, ще й не відповідає висновкам із реальних медичних досліджень, які не знайшли підстав стверджувати їхню ефективність.

Варто зауважити, що висловлені зауваження, хоч і стосуються важливих нюансів роботи, не є настільки критичними, щоби поставити під сумнів актуальність та якість виконаного дисертаційного дослідження. Таким чином, аналіз дисертаційної роботи, автореферату й опублікованих наукових праць здобувачки дає нам підставу зробити такий висновок: робота виконана на належному теоретичному рівні; є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливе для галузі загальної психології наукове завдання; робота відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ №656 від 19.08.2015 р., №1159 від 30.12.2015 р. та №567 від 27.07.2016 р.), які висуваються до докторських дисертацій, а її авторка Матохнюк Людмила Олександрівна заслуговує на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Офіційний опонент:

декан факультету психології

**Київського національного
Університету імені Тараса Шевченка,**

доктор психологічних наук, професор

І. В. Данилюк

11.09.2019